

демократій до громадянського суспільства зараховують ті організації, які за мету свого існування не ставлять втручання в політику держави. Захист довкілля, захист різних меншин і людських прав загалом, вирішення найрізноманітніших часткових проблем – завдання, які ставлять перед собою різноманітні організації, не претендуючи, однак, на державну владу. Аполітичність і небажання ідентифікувати себе з чинною політичною системою в поєднанні з зазначеним вище творять основу для поведінки таких організацій.

Усе ж потрібно зазначити, що захист тих чи тих прав – це вже політична діяльність, не кажучи вже про захист інтересів великих груп. До того ж діяльність цих організацій регламентується державними актами і контролюється державними органами і, отже, її можна розглядати лише як умовно автономна від держави, тобто в межах першої розглянутої нами моделі.

Отже, ми виділили три основні варіанти співвідношення громадянського суспільства і держави та визначили сфери їх адекватного застосування:

1. Перевага надається цілісному баченню суспільства і державі як уособленню цієї цілісності. Громадянське суспільство розглядається як внутрішнє середовище, як частина цієї цілісності (системи). (Гегелівська традиція).

2. Громадянське суспільство (середовище) визнається первісним і зовнішнім стосовно держави. Державі (одній із систем у цьому середовищі) відведено функцію обслуговування цього суспільства. (Ліберальний підхід).

3. Державу і громадянське суспільство розглядають як різні сфери (системи) соціальної діяльності, без надання переваги жодній з них.

Перший варіант можна використовувати для описування стабільного демократичного суспільства, він також придатний до пояснення різноманітних суспільних процесів. Другий варіант використовують як альтернативу до сучасного суспільства, зумовлену прагненням намаганням правих послабити державний вплив на сферу економіки і провести ліберальні реформи. Третій варіант може означати відірваність деяких верств населення від участі в політичному житті, він характерний радше для західних суспільств ХІХ століття та для деякої фази сучасних трансформаційних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dahrendorf R. *Der moderne soziale Konflikt: Essey der Politik der Freiheit.* – Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1992. – 326 s.
2. Dubiel H. *Ungewissheit und Politik.* – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1994. – 247 s.
3. Перегудов С. *Гражданское общество как политический феномен // Свободная мысль.* – 1992. – № 9. – С. 43–53.
4. Taylor Ch. *Die Beschwörung der Civil Society // Europa und die Civil Society/ Castelgandolfo-Gespräche 1989.* Hrsg. Michalski K. *Institut für die Wissenschaften vom Menschen.* – Stuttgart: Klett-Cotta, 1991. – S. 52–81.
5. Luhmann N. *Politische Theorie im Wohlfahrtsstaat.* – München: Olzog, 1981. – 158 s.
6. Kocka J. *Interventionen: der Historiker in der öffentlichen Verantwortung.* – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2001. – 176 s.
7. Thiery P. *Zivilgesellschaft – ein liberales Konzept? // Zur Relevanz theoretischer Diskurse: Überlegungen zu Zivilgesellschaft, Toleranz, Grundbedürfnissen, Normenwendungen und sozialen Gerechtigkeits-utopien.* Lauth H.-J., Mols M., Weidenfeld W. (Hrsg.) – Mainz: Institut für Politikwissenschaft, 1992. – Bd. 1. – S. 69–87.
8. Dahrendorf R. *Fragmente eines neuen Liberalismus.* – Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1987. – 271 s.
9. Гельнер Э. *Условия свободы: гражданское общество и его исторические соперники // Знание-сила.* – 1996. – № 8. – С. 84–96.
10. Habermas J. *Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft.* – Frankfurt am Main Suhrkamp, 1990. – 391 s.
11. Букенфурде Е.-В. *Staat, Gesellschaft, Freiheit. Studien zur staats- und verfassungsrecht.* – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1976. – 351 s.

Вікторія Бунь

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ ВИБІР ТА ЕЛЕКТОРАЛЬНА ПОВЕДІНКА:

ОСНОВНІ МОДЕЛІ

© Бунь В., 2006

Розглянуто основні концептуальні підходи, моделі електоральної поведінки. Особливу увагу звернено на “класичні” моделі електоральної поведінки, а саме: соціологічну, соціально-психологічну, раціонально-інструментальну. Також розглянуті шляхи подолання недоліків “класичних” моделей.

Basic conceptual approaches, models of electoral behavior are considered in this article. We pay the special attention on such models: sociological, social-psychological, rational-instrumental. Every model accentuates on the certain factor of electoral choice and considers it basic. The ways of overcoming the defect of “classic” models of electoral behavior are also examined.

Стан наукового опрацювання проблеми. Проблеми електоральної поведінки в західній політології досліджували С. Ліпсет, С. Роккан, П. Данліві, Б. Берельсон, Х. Хіммельвейт, Ф. Конверс, М. Фіоріна, Ф. Папі та інші. Особливості формування електоральної поведінки в умовах посткомуністичних суспільств вивчали такі вчені, як Д. Фукс, Р. Роршнайдер, Х. Кітчелт, Я. Фідрмук, Клюгель Дж. Р., Д.С. Мейсон та інші.

У Росії проблемам електорального вибору присвячені праці таких авторів: Е.Ю. Мелешкіної, Г.В. Пушкарьової, Ю.В. Гудіної, Г.В. Голосова, Ю.Д. Шевченко, В.С. Авдоніна, В.В. Лапкіна, М.В. Ільїна, В.І. Пантіна. В Україні електоральну поведінку розробляють в руслі вивчення політичної участі, політичних партій, виборів та виборчих систем (А.К. Толпиго, Р. Балабан, О. Сушко, О. Яременко, М. Міщенко, В. Жадько, С.Г. Рябов, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов, М.М. Палінчак, В. Півторак, Ф.М. Рудич, В. Шаповал).

Метою статті є аналіз моделей електоральної поведінки, факторів, що визначають електоральний вибір, можливості застосування отриманих даних для моделювання поведінки виборців на пострадянському просторі, зокрема, в Україні.

Актуальність теми. Ця проблематика є надзвичайно актуальною з огляду на те, що електоральна поведінка є однією з центральних форм політичної активності. Результати електоральних досліджень мають велику практичну значимість для пояснення поведінки виборців і прогнозування результатів виборів. Моделювання електоральних процесів є особливо актуальним в сучасній Україні, де не діють, через об’єктивні причини (а саме відсутності значного досвіду проведення конкурентних виборів), усталені схеми електоральної поведінки. Загалом моделювати політичні процеси і явища набагато складніше, ніж моделювати природні процеси. Людина в політиці часто діє в умовах браку даних, достовірної інформації. Політичні процеси об’єднують як важливу складову момент невизначеності, конкретних обмежень і часто суперництва. Саме за умов обмеженої інформації використання моделей дає змогу не лише отримувати нове знання, але й прогнозувати шляхи розвитку досліджуваного об’єкта. Тому моделювання політичних процесів, з одного боку, має великий прогностичний потенціал, дозволяє отримати нові, часто непередбачувані результати, з іншого боку, ми стикаємося з складністю чи навіть фактичною неможливістю формалізації політичних процесів.

Новизна статті полягає в спробі розглянути електоральну поведінку через призму методу моделювання.

Виклад основного матеріалу. Вивчення електоральної поведінки стало надзвичайно актуальним в Західній Європі та США з введенням загального виборчого права і наданням громадянам права голосу. Відразу виникло питання, якими мотивами керується виборець, надаючи перевагу тій чи іншій партії чи кандидату, які фактори детермінують його поведінку.

Вивчення моделей електоральної поведінки передбачає насамперед визначення понять модель і моделювання. Моделювання є загальнонауковим і загальнологічним методом і використовується в багатьох науках. На ідеї моделювання базується, по суті, будь-який метод наукового дослідження. У науці в найширшому трактуванні під “моделлю” (від лат. *modulus* – міра, зразок, норма) розуміють аналог, своєрідний “замінник” оригіналу (фрагмента дійсності), який за певних умов відтворює ті характеристики оригіналу, які цікавлять дослідника [1, с. 6].

Можна навести інше визначення. Модель – предметна, знакова чи мислена (уявна) система, що відтворює, імітує або відображає певні визначальні характеристики, тобто принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості чи ознаки об’єкта пізнання (оригіналу), пряме безпосереднє вивчення якого з якихось причин неможливе, неефективне або недоцільне, і може замінити цей об’єкт у процесі, що досліджується, з метою дослідження знань про нього [2, с. 391].

В.О. Штофф дає таке визначення моделі: “це така мислиннево представлена або матеріально реалізована система, яка, відображаючи або відтворюючи об’єкт дослідження, здатна заміщувати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про об’єкт” [3, с. 19].

Вартовський М. поширеніше тлумачить термін “модель”. Він допускає різноманітні його інтерпретації стосовно різних за змістом і предметною сферою об’єктів. Він також робить наголос на здатності моделі відтворювати, відображувати характерні риси досліджуваних явищ. Водночас зазначає, що модель це не лише копія деякого стану справ, але і пропонує форма діяльності, репрезентація майбутньої практики. Тобто фактично йдеться про можливість отримувати за допомогою моделі нові знання [4, с. 11].

Наведені визначення дають змогу виділити істотні характеристики поняття “моделі”. Насамперед усі дослідники наголошують на такій фундаментальній рисі моделі, як здатності відображувати, відтворювати визначальні риси об’єкта, що досліджується. Водночас йдеться не просто про певні риси об’єкта, а саме ті, які цікавлять дослідника. По-друге, до характерних рис моделі зараховують її здатність заміщувати явища під час пізнання і продукувати нову інформацію про досліджуваний об’єкт. По-третє, робиться акцент на здатності моделі давати не просто нову інформацію, а таку, що допускає дослідну перевірку. При цьому наголошується на існуванні чітких правил переходу від інформації про модель до інформації про об’єкт, а також правил побудови самої моделі.

Розглядаючи електоральну поведінку, використовуватимемо саме поняття “модель”, хоча деякі дослідники використовують для окреслення тих самих процесів терміни “теорія”, “концептуальний підхід” тощо.

Для визначення поняття “електоральна поведінка” варто окреслити його місце серед таких категорій, як політична участь, політична поведінка, політична діяльність. Наприклад, Є.Б. Шестопал визначає електоральну поведінку як участь у діях, пов’язаних з делегуванням, фактично ототожнюючи з участю в голосуванні [5, с. 142]. Голосування своєю чергою розглядають як центральну і наймасовішу форму політичної участі. Тобто, електоральну поведінку можна розглядати як форму конвекційної політичної участі.

Водночас під електоральною поведінкою потрібно, насамперед, розуміти певний процес, а не закінчену дію. Поведінка виборця передбачає нагромадження, збирання інформації, а вже згодом прийняття рішення, акт вибору того чи іншого кандидату, тієї чи іншої позиції.

Зародження електоральних досліджень стосується до початку ХХ ст. Перші дослідження здійснювали в межах політичної географії, фактичним засновником якої був французький вчений А. Зігфрід. Він запропонував першу аналітичну модель, що пояснювала електоральний вибір дією таких взаємопов’язаних факторів, як характер ландшафту, тип поселення і відносини власності. Вони, своєю чергою, тісно пов’язані між собою і визначають соціальну структуру і релігійний клімат, що безпосередньо впливають на голосування.

У теперішній час існує декілька концептуальних підходів (моделей) електоральної поведінки, що пояснюють природу електорального вибору впливом певних факторів. Кожна модель робить акцент на певному факторі електорального вибору, вважаючи його основним. Жодна з моделей не відкидає повністю впливу інших факторів, але, через їх другорядність, не приділяє їм належної уваги. Варто розглянути три основних.

Першою серед “класичних” моделей електоральної поведінки стала соціологічна модель. Цей підхід з’являється на початку ХХ ст. і пов’язаний з іменами А. Зігфріда, П. Лазерсфельда, Б. Берельсона та ін. Представники цього напрямку підкреслювали групову основу голосування. Вони пояснювали групові особливості голосування положенням груп у суспільстві і впливом його на зв’язок груп з політичними партіями. [6, с. 174] Провідним фактором електорального вибору у межах соціологічної моделі визначають формування “групової ідентичності” виборця з референтною для нього соціальною групою. Саме групова ідентичність, згідно з соціологічним підходом, зумовлює остаточний політичний вибір громадян.

Класична робота, що розкривала положення цього напрямку, – стаття С. Ліпсета і С. Роккана, присвячена обґрунтуванню впливу соціально-групових конфліктів на ідеологічну і партійну диференціацію. На думку авторів, відмінності між соціальними групами забезпечують потенційну основу для політичних конфліктів, створюючи одночасно проблемний простір політики і соціальну базу партій. Вони виділили декілька таких відмінностей (соціальних поділів). Результатом національних революцій є релігійний та поділ між центром і периферією. Розколи між власниками і робітниками та між містом і селом з’явилися внаслідок промислової революції [7, с. 210].

У 80-ті роки деякі послідовники С. Ліпсета і С. Роккана спробували сконструювати чіткішу модель поведінки виборців. Так, наприклад, з’явилася “радикальна” модель, сформована британським дослідником П. Данліві і його колегами. Будуючи цю модель, вони припускали, що голосування відображає позицію в

соціальної ієрархії, хоча “суб’єктивні” фактори також здійснюють деякий вплив на політичні уподобання виборців. Наприклад, допускали вплив ЗМІ і змагання партій на сприйняття виборцями свого становища в суспільстві. Тобто виборці голосують за ту чи іншу політичну силу залежно від того, як ЗМІ інтерпретують їх групові інтереси [8, с.193].

У межах соціологічної моделі, одним з головних факторів, що впливають на електоральну поведінку, було визнано тиск на особистість з боку ЗМІ та референтних груп (родини, друзів, колег тощо) і прагнення індивіда до психологічного приєднання до більшості. Цей механізм тлумачився як “ефект переможця” або “ефект вагону з оркестром” і виявився одним з універсальних регуляторів політичної свідомості виборців [9, с. 48].

Соціологічна модель має важливе значення для пояснення соціальної бази певних політико-ідеологічних течій, дає змогу простежувати їх динаміку, однак не вирішує проблеми психологічного пояснення суті того чи іншого політичного рішення.

Наступною моделлю електоральної поведінки є соціально-психологічна модель. Її представники враховували те, що голосування виступає інструментом демонстрації виборцями своєї політичної ідентифікації, тривалого почуття відданості, яке вони відчувають до окремих політичних партій. Спочатку, з 50-х років ХХ ст. цей підхід, що прийшов в політичну науку з соціальної психології, отримав розвиток серед вчених Мічиганського університету. “Класичною” роботою, виконаною в цьому руслі є монографія “Американський виборець”, в якій дається аналіз президентських виборів в США 1952 і 1956 рр. Іншою, не менш класичною, стала книга “Вибори і політичний порядок”, в якій соціально-психологічний підхід також є цілісною концепцією [8, с. 196].

У монографії “Американський виборець” була запропонована модель “воронки причинності”. Головний зміст моделі полягає в тому, що фактори розташовуються ієрархічно, тобто мають різний вплив на електоральну поведінку. У найширшій частині “воронки причинності” розташовані соціально-економічні і культурні умови, які породжують соціально-політичні протиріччя, а саме, йдеться про економічну структуру, соціальну диференціацію, історичні традиції. Ці умови впливають на структуру партійної системи, проте не діють безпосередньо на голосування. На наступному рівні в цій моделі знаходиться соціально-групова лояльність (класова, регіональна тощо) і ціннісні орієнтації, що формуються під впливом соціально-економічних і культурних розмежувань. Найвужчу частину “воронки” займають фактори, що безпосередньо впливають на голосування – установки щодо трьох складових політичного процесу: кандидатів, політичних курсів і групових переваг. Вони здійснюють порівняно незалежний вплив на електоральний вибір, особливо в короткостроковій перспективі. Проте центральне місце серед факторів, поданих у “воронці причинності”, займає партійна ідентифікація. Вона опосередковує вплив групової лояльності і ціннісних орієнтацій на установки. Автори класичного варіанта “воронки причинності” визнавали вплив і інших, зовнішніх факторів, таких як діяльність уряду, думки друзів, ЗМІ, хід виборчої кампанії, конкретні політичні і економічні умови. Але при цьому зазначалось, що порівняно з партійною ідентифікацією вплив цих факторів на голосування є другорядним [10, с. 48].

Спроби використати соціально-психологічну модель в умовах інших країн виявили низку проблем, які продемонстрували, що цей підхід не володіє такою характеристикою, як універсальність. Зазначалось, що на електоральний вибір впливають різноманітні фактори, що часом є однорівневими. Врахувати їх усіх в межах цієї моделі є неможливим. Це зумовило появу багатофакторних пояснювальних моделей.

У межах соціально-психологічної моделі один із представників мічиганської школи Ф. Конверс висунув концепцію „нормального голосування”, згідно з якою, партійна ідентифікація виборців відрізняється від результатів голосування під впливом короткострокових факторів.

У Франції вивчення електоральної поведінки також відбувалось в межах соціально-психологічної моделі. Зокрема, дослідження Г. Мішля та М. Симона дають змогу стверджувати, що найточніше передбачення результатів виборів може дати дослідження належності окремих індивідів, сімей і навіть окремих соціальних груп до так званих “символічних систем”. Дослідники вважають, залежно від “символічних систем” французьких виборців можна поділити на дві групи: “активні католики”, які об’єднуються навколо релігійних цінностей і їх вибір орієнтований на консервативні партії; “робітники-атеїсти”, їх вибір спрямований на опозиційні партії [11, с. 86].

Загалом ця модель має певні обмеження, оскільки не враховує достатньою мірою складності політичної системи координат. Спірним (або недостатньо вивченим в межах соціально-психологічної концепції) виявилось питання про негативну партійну ідентифікацію і її вплив на електоральний вибір.

1970–1990-х років значного поширення набула теорія раціонального вибору. Прихильники цієї теорії основну увагу приділяють індивідуальному вибору. Представники цієї теорії під час аналізу політичної поведінки людей враховують два основних постулати. По-перше, індивід є егоїстичним, тобто прагне досягнення власних цілей. По-друге, індивід є раціональним, тобто він зіставляє отриманий ним результат і витрати, намагаючись максимізувати свою вигоду у разі мінімізації затрат. Фундаментальне положення для раціонально-інструментальної моделі, висунуте Е. Даунсоном в роботі “Економічна теорія демократії”, полягає в тому, що кожен громадянин голосує за ту партію, яка, на його думку, надасть йому більше переваг, ніж будь-яка інша [8, с. 205]. Отже, прихильники раціонально-інструментального підходу розглядають електоральну поведінку як вибір, детермінований політико-ідеологічними уявленнями, партійними уподобаннями раціонально-діючої, рефлексуючої особистості.

Основи раціонально-інструментальної теорії електоральної поведінки були закладені в роботі Й.А. Шумпетера “Капіталізм, соціалізм і демократія”. Він зазначав, що вибори та електоральна політика дуже схожі до ринку товарів та послуг. Політичні партії, які ставлять собі за мету в конкурентній боротьбі здобути політичну владу, пропонують виборцям себе і свої програми, а виборці, що мислять раціонально, вибирають політичні програми [12, с. 351].

Обґрунтовуючи раціонально-інструментальну модель електоральної поведінки, можна згадати погляди М. Вебера. Загалом кожен ідеальний тип соціальної дії М. Вебера можна зіставити з певною моделлю електоральної поведінки. [13, с. 628] В основу раціонально-інструментального підходу прийнято модель цілераціональної політичної поведінки. Тобто, йдеться про те, що виборець обере ту політичну силу, яка демонструє якісну політичну програму, ідентична його світоглядним засадам і висвітлена в достатній кількості в засобах масової комунікації. Ціннісно раціональна поведінка розглядається в межах соціологічної моделі. Акт голосування, в цьому разі, розглядається як прояв групової солідарності. У межах соціально-психологічної моделі прикладом традиційної політичної дії може слугувати феномен спадкового голосування. Можна вивчати і афективну поведінку виборців. Головним її мотивом є мотив протесту, коли виборець голосує за партію чи кандидата тому, що він проти всіх решта.

У межах теорії раціонального вибору була створена просторова модель голосування, що описувала електоральне змагання як сукупність взаємодій основних акторів (партій, кандидатів, виборців). Згідно з цією моделлю, виборець голосує за кандидата, найближчого до нього в просторі різних факторів, що стосуються поведінки виборця [8, с. 205].

Теорія раціонального вибору сприяла розвитку формального моделювання. Для аналізу електоральних уподобань почали з успіхом використовувати як пояснювальні, так і прогностичні математичні моделі, засновані на врахуванні одного або декількох факторів. Теорію раціонального вибору як пояснювальну модель голосування з успіхом застосовували, і вона продемонструвала непогані результати. Проте до недоліків цієї моделі можна зарахувати перебільшення раціональності індивіда, недостатню увагу до експресивних мотивів голосування, інституційного політичного дизайну, національних політико-культурних традицій.

Тому дослідники намагались вирішити проблему раціональності. Прихильниками теорії раціонального вибору була висунута теза про обмежену раціональність, що пропонувала оцінку раціональності не результату вибору, а самого процесу прийняття рішення. Ще один спосіб вирішення проблеми раціональності пропонує модель „ретроспективного голосування” М. Фіоріні. Ця модель передбачає, що виборці володіють лише одним видом даних – вони знають як їм жилося при діючій владі. Інакше кажучи, існує прямиий зв’язок між станом економіки і результатами виборів, і під час голосування виборець враховує те, що саме уряд несе відповідальність за економічний стан країни.

Теорія “ретроспективного голосування” сприяла розвитку концепції „економічного голосування”, автори якої виявляють залежність електорального вибору від стану економіки. Прихильники цієї теорії дійшли до низки висновків: 1) економічні зрушення пояснюють приблизно третину змін в електоральній поведінці; 2) виборець реагує на невелику кількість макроекономічних показників (найчастіше – на рівень безробіття і інфляції); 3) виборці “близоруки”, тобто їх горизонти не відрізняються широтою з точки зору часового виміру; 4) виборець більшою мірою реагує на минуле (ретроспективне голосування), ніж очікує певних подій в майбутньому; 5) соціотропне голосування проявляється сильніше, ніж егоцентричне, хоча є деякі національні винятки; 6) виборці більшою мірою реагують на негативні зміни, ніж на позитивні [8, с. 207].

Інша теорія, в якій знайшли свій розвиток положення моделі раціонального вибору, – теорія „виборця як споживача” Х. Хіммельвейта. Виборець порівнює свої потреби з пропозиціями на політичному ринку і вибирає ту партію (того кандидата), яка здатна, на його думку, найкраще допомогти у вирішенні актуальних для нього

питань [8, с. 205].

Вирішуючи проблему раціональності електоральної поведінки, С. Попкін розробив модель “виборця, що розмірковує”, дії котрого спираються на раціональність, що базується на неповній інформації [14, с. 121].

Загалом “класичні” моделі електоральної поведінки характеризуються низкою спільних рис. Насамперед, кожна з теорій робить акцент на одному факторі електоральної поведінки, вважаючи його основним. Вплив інших факторів не заперечується, але через їх другорядність детально не вивчається. Більшість представників “класичних” теорій як основне завдання бачать виявлення рівня підтримки тої чи іншої партії на виборах, а також причин такої підтримки. Голосування за партію розглядається як підтримка партійної позиції. Основна увага приділяється виборцям, що беруть участь у виборах і проявляють інтерес до політики. Поведінка решти електорату вивчається слабо. Також недостатньо вивчається вплив на голосування правил гри, а саме інституційного дизайну. Висновки представників “класичних” теорій підтверджувалися переважно матеріалами національних досліджень. Більшість з цих досліджень мають приватний характер, в них приділяється увага окремим специфічним аспектам.

Одним з найефективніших способів подолання цих недоліків є створення інтегративних моделей поведінки виборців.

Деякі дослідники під час конструювання таких моделей зважають на необхідність поєднання певних рівнозначних факторів. Наприклад, таку модель, що пояснює електоральний вибір, пропонує Е. Оппенхзюйс. Ця модель по суті відтворює “воронку причинності”, яка доволі швидко “переросла” соціально-психологічний підхід. На вибір громадян, за цією теорією, впливають такі залежні і незалежні фактори: соціальний і релігійний поділи, позиції виборців щодо окремих проблем, оцінювання діяльності уряду і розмір партії. На думку автора моделі, такий багатофакторний аналіз чітко демонструє можливість інтеграції різних факторів [10, с. 50].

Одним із способів подолання недоліків “класичних” моделей є врахування політичних умов конкретних держав (інституційного дизайну, особливостей поділу влад, національних традицій тощо) і використання основних факторів “класичних” моделей залежно від них.

Ще одним способом є включення в об’єкт дослідження поведінки неактивних виборців, а також проведення мікрорівневого аналізу, що дає змогу детально вивчити механізм електорального вибору.

Сьогодні в політологічній літературі формується новий теоретико-методологічний підхід, в основі якого знаходиться принцип інтеграції інформаційного впливу навколишнього середовища і когнітивних особливостей індивіда. Його можна визначити як когнітивний. Ця модель фокусує увагу на власній роботі людини з політичною інформацією. Когнітивна модель електоральної поведінки базується на трьох положеннях: 1) людина може робити електоральний вибір тільки в інформаційному середовищі; 2) людина повинна володіти певною “внутрішньою інформацією” – знання і уявлення, що виникли під час політичної соціалізації і дозволяють розпізнавати інформацію, розрізнати представлених на політичній арені кандидатів; 3) існують особливі когнітивні механізми узгодження зовнішньої і внутрішньої інформації, які забезпечують сприйняття, розуміння, оцінювання інформації, що надходить. Отже, когнітивна модель дає змогу розглядати електоральний вибір як результат певних послідовних мисленневих актів індивіда, що забезпечують сприйняття соціальної інформації, її розуміння, усвідомлення і прийняття на цій основі певних рішень [14, с. 123]. Інакше кажучи, щоб зрозуміти і передбачити електоральний вибір, необхідно знати, в якому інформаційному середовищі знаходиться індивід, які у нього склались когнітивні структури (знання, уявлення, установки, стереотипи тощо), який спосіб оброблення інформації, що надходить, він обере.

Висновки. Отже, існує три „класичних” моделі електоральної поведінки, кожна з яких робить акцент на одному факторі електоральної поведінки, вважаючи його основним (соціологічна модель – належність до соціальної групи, соціально-психологічна – механізм групової ідентифікації, теорія раціонального вибору – раціональність поведінки індивіда). Вивчення “класичних” моделей електоральної поведінки демонструє фактичну неможливість застосування їх на пострадянському просторі і, зокрема, в Україні без врахування місцевої специфіки. Загалом, щоб дослідити глибинні причини динаміки електоральних уподобань, необхідно виробити теоретичний підхід, що певним чином абстрагуватиметься від ситуативних факторів, які варіюються від однієї виборчої кампанії до іншої. Доцільним є створення особливих моделей електоральної поведінки для політичних систем, що модернізуються, з обов’язковим врахуванням національної специфіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Плотинский Ю. М. Модели социальных процессов. – М.: Логос, 2001. – 296 с.
2. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
3. Штофф В. А. Моделирование и философия. – М.: Наука, 1966. – 301 с.
4. Вартофский М. Модели. Репрезентация и научное понимание. – М.: Прогресс, 1988. – 507 с.
5. Шестопал Е. Б. Психологический профиль российской политики 1990-х. Теоретические и прикладные проблемы политической психологии. – М.: Рос. пол. энцикл., 2000. – 431 с.
6. Политический процесс: Основные аспекты и способы анализа: сборник учебных материалов / Под ред. Е.Ю. Мелешкиной. – М.: Изд-во “Весь Мир”, 2001. – 304 с.
7. Липсет С., Роккан С. Структуры размежеваний, партийные системы и предпочтения избирателей. Предварительные замечания // Политическая наука. – 2004. – № 4. – С. 204–234.
8. Мелешкина Е. Ю. Исследование электорального поведения: теоретические модели и проблемы их применения // Политическая наука. – 2001. – № 2. – С. 190–211.
9. Позняк Д. Соціально-психологічні механізми політичної свідомості виборців // Соціальна психологія. – 2004. – № 1. – С. 42–56.
10. Мелешкина Е.Ю. “Воронка причинности” в электоральных исследованиях // Полис. – 2002. – № 5. – С. 46–53.
11. Бодуен Ж. Вступ до політології. – К.: Основи, 1995. – 174 с.
12. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія. – К.: Основи, 1995. – 528 с.
13. Вебер М. Избранные произведения / Общ. ред. Ю.Н. Давидова. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
14. Пушкарева Г. В. Изучение электорального поведения: контуры когнитивной модели // Полис. – 2003. – № 3. – С. 120–129.

Микола Бучин

Національний університет “Львівська політехніка”

АДМІНІСТРАТИВНИЙ РЕСУРС ЯК ВАЖЛИВА ПОЛІТОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

© Бучин М., 2006

Розкрито суть адміністративного ресурсу. Проаналізовано рівень використання адміністративного ресурсу під час проведення виборчих кампаній в Україні.

The sense of administrative recourse is determined in this article. Author also analyzed level of using administrative recourse during the elective campaign in Ukraine.

Постановка проблеми. Здобувши незалежність, Україна стала на шлях побудови демократичного політичного режиму. Однією з основних ознак демократії є наявність вільних, змагальних, публічних виборів. Вільними є такі вибори, де відсутній незаконний вплив влади на виборчий процес (тобто, де відсутнє використання адміністративного ресурсу під час виборів). Наявність чи відсутність адміністративного ресурсу можна вважати одним з головних критеріїв визначення ступеня демократичності кожної країни.

Виборча практика в Україні показала, що влада щораз активніше намагається втручатися в хід виборів з